

ИВАН ДАВИДКОВ

Кирил Топалов

Неведнъж към поезията на Иван Давидков са отправяни обвинения за недостатъчна съпричастност към актуалните проблеми на нашето съвремие, за самоцелна пейзажност и естетическа повтаряемост. Най-често това се дължи на недооценяване на творческата самобитност на Давидковата поезия, на способността на поета да възприема света с погледа колкото на художник-поет, толкова и на художник-живописец. Вземем ли пред вид това съображение, няма да виждаме във верността му на своя поетически натюрел винаги самоповтаряне (въпреки че то понякога съществува), и най-важното, ще можем да откриваме гражданско-етичната ангажираност на поезията му в она специфичен негов ракурс, характерен не с публицистична предпоставеност и яснота, а с пастелната мекота на словобагрието, на неусетно внушеното живописно настроение.

Много от стихотворенията на Иван Давидков притежават почти осезаема нагледност — струва ти се, че зрително долавяш движения, цветови оттенъци, пространствени измерения. Ето как, сякаш с няколко небрежни замаха на четката е „нахвърляна“ една характерна картина:

Подир коситба седна морен във,
отпусна тежко рамо до вратата.
Косата се полюшна с тънък звън
и заблестя като луна, която
е слязла да посвети на децата,
на кроткия им сън...

(«Старият селянин»)

Понякога картината е реална, конкретна (но без да е лишена от подтекст), понякога реалното и фантастичното са в своеобразна естетическа симбиоза. В току-що цитирания откъс сякаш няма нищо особено, дори самият автор му е възложил роля само на въведение и е поставил рационалния център в следващата част на стихотворението. Но след прочитане на цялата творба ние отново се връщаме към началото, подтикнати от нещо, ангажирало неусетно съзнанието ни. Откриваме, че зад непретенциозната, почти графична простота на рисунъка се крие полифонията на вечерни звуци и багри. Няма излишен шрих — прекалената обстоятелственост би разрушила поразително точната релефност. Там, където друг би продължил да описва, Давидков — все още в света на реалното — „полюшва“ косата с „тънък звън“, майсторски, незабележимо „разрушава“ реалността и с едно разширено сравнение ни пренася внезапно в друг емоционален мир.

Със завидна, привидно дори нехайна лекота той владее метафоричността на стиха и способността да я разрушава и изгражда дори и по няколко пъти в едно изречение:

Ти се усмихна. Зимната ръжда,
отмита от душата, слизаше по облачните дири
и пееха, попили във дъжда,
звънари на далечни манастири.

(«Аз бях ти обещал най-тих вечерен час»)

Аз заках сред ели,
които пеят и се свеждат ниско
над валозите, за да се измият
със синята вода на минзухарите.

(«Дим»)

Може би тайната на „художника“ Давидков е в умението му да създава единна, цялостна атмосфера, подчинявайки на художествената си концепция образи, ситуации и детайли от близък, еднороден естетически и предметен порядък. Ще се спра на две стихотворения от антологичното издание „Стихотворения“ — „Март“ и „Идеше есен“, — особено характерни в това отношение. В първото е пресъздадено свежото пролетно утро. Чужд на изкуствения, книжния интелектуализъм, поетът не търси изненадващи, шокиращи сравнения и все пак постига и оригиналност, и проникновена, ненаатрапваща се, едва загатната, но истински художествена двуплановост. Бавно нижещите се коли, острият ранен селски вятър, „сладко“ пеещото звънче на първата кола, отмятащите своите ямурлуци колари, крайпътните капчуци, които предат сребро, светналата гора, най-сетне и огледалият се във вира и разтопяващ се като парченце лед месец — това са все художествено преосмислени „детайли“, които са в естетико-семантично отношение не само към цялата творба, но и помежду си и така изпълняват най-убедително предназначението си в осъществяването на авторовата идея. „Идеше есен“ започва с една импресия, есенно-меланхолична като рибарска песен:

Жените доплитаха мрежите. Идеше есен.
Веслата мълчаха, подпрени до всяка колиба,
а в мрежите първият лист, от върбите донесен,
потрепваше в ранния здрач като сребърна риба.

Все така тихи и мъдри като есента са и старинните песни на незнайните гъркини, и уморената земя, и старият залив, и чувствата — „златният плод на душата“. Като рефрена на рибарската песен идва неусетно и краят на стихотворението, навяващ чрез повторението на първия стих чувството за трайност, за вечност: „Жените доплитаха мрежите. Идеше есен.“

Само поет, надарен с впечатлителната и находчива визия на художник, може да види как росата говори с изгрева, как вечерната песен извира „от синия сън на леса“, как „мислите раснат като зимни дървета — оголели: без гнезда, без ек“. За него прииждащите вълни носят не само лодки, но и здрач, и той може да каже заедно с мексиканския художник:

Тежи аромата,
тежи красотата,
тежи...

(«Кошът с цветята»)

Нищо не може така да събуди песните в душата му, както хармонията, мъдростта на багрите — независимо дали това ще бъдат белите киевски кестени, сребърната милувка на украинските майчини ръце, далечното топло зарево

на полеските брези, „синята вода“ на минзухарите, планинската вечер, която мие лицето си на водопада, трошливият кехлибар на тютюневите низи или слънцата и птичите песни от стомните на незнайния грънчар.

Понякога живописното въздействие се търси чрез неочаквания ефект на контраста. Например „Дъждовна пролет“ започва с угнетяващата картина на дъждовния ден, предвещаваща привидно мрачни настроения:

Къде са улиците? Ниви.
Затъват сред калта коли.
От небесата мълчаливи
неспирно ден и нощ вали.

Но след тягостната интродукция съвсем изненадващо прозвънват бодрите акорди на бялото:

Но мокрото поле светлее,
задъхано от аромат.
До купищата вар белее
от праскови натрупан цвят.

Подобна е идейно-естетическата функция на графичния „черно-бял“ контраст и в „Доспатска гравюра“ — два пъти се появяват в стихотворението „черни помакини със бели бъкели на гръб“ и от колоритна антитеза този образ се превръща в обединяващ композиционен център, фокусира интересната, макар и не нова идея на творбата.

Може да се каже, че „Днепър под моя прозорец тече“ започна оная поредица от стихосбирки, които отбелязаха началото на новия поетически сезон за Иван Давидков — сезона на поетическата зрелост. Книгите, излезли оттогава досега — „Радостта стои до всеки праг“, „Крила и корени“, „Хълмове под вечерницата“, „Тракийски могили“, „Озарение“, — са не отдалечаване от гражданския патос на първите, твърде често декларативни стихове, а разкриват специфичните закони на неговата гражданско-творческа позиция. Те жалонират и нарастването на поетическата култура на Давидков, избистрят художническата самобитност на поезията му. В мъдрата етичност на тия стихове пулсира жаждата да се открива поезията навсякъде — и в неумолимата орис на човека да бъде вечен пленник на пътищата, и в тайнствената, непостижимата загадка на природата. Самоделни пейзажни стихотворения вече изобщо не се срещат. В зрелите си творби Давидков демонстрира превзходно умение да открива в мъдростта на природата дълбоко човешки етични корелации, да „грабне“ като истински художник тъкмо ония мигове и багри, които най-точно ще възплътят художествено мисълта му.

Давидков търси и разкрива такива отношения в духовния и материалния свят, които са израз на вечното обнове, на непрекъснато създаващото се ново, на съществуването въпреки всичко на вечните морални ценности, и затова така спонтанно зазвучава апотеозното преклонение пред величното на изкуството, пред силата на бащата и сина, тръгнали по бойчиновския път към последния бой, пред скръбта на партизанската майка-светица („Имаше един художник“, „Балада за среднощната среща“, „Стърнище“, „Първото море“). Рядко ще срещнем толкова разнообразна интерпретация на темата за труда в творчеството на един поет. „Сънят на овощаря вече има дъх на лято и на мед“ — ще каже той и по най-прекия път ще доведе до нас прадревната тръпка на изконния славянски култ към труда. Вътрешно същностното, духовното си родство с хората на труда Давидков носи още от първите си стихотворения. И още оттогава то е неразривно свързано с любовта му към българската земя, в която всяка есен „идва слънцето на плуга и безсънното на пръстта“ и чийто черен хляб събира „на целия свят светлината“. Може би затова той успя да напише и такива вълнуващи стихове за Украйна, за нейния

народ, така близък по традиции и дух до българския. В „Майки от Херсон и от Одеса“, „Шевченко в Кос-Арал“, „Оня, който храни гълъбите“, „Походна песен“ и др. заживява героиката на една мъжествена национална психология. Ще ни се стори, че внезапно сме дочули задъханата песен на казашкия баян и ще доловим мелодиката и ритмиката на украинския народнопесенен стих:

Конницата мина,
мина и замина.
Сребърни копита,
весели очи.
Ах, защо ти плачеш,
майко Украйна,
и защо пелина
толкова горчи?
Между черни вейки,
дето сова плаче,
като рог забравен
месецът блести.
Протегни десница,
конниче, казаче
и тревога с него
затръбвявай ти.

В тази стихосбирка, както и в редица стихотворения от други книги, ще открием и характерната за поезията на Давидков болка от раздялата — у поета винаги остава някакъв копнеж по нещо минало или по нещо непостигнато. Често от този красив копнеж се раждат и цялостни алегорични творби с дълбок философски подтекст — „Дръвче на перона“, „Малка песен за планинците“, „Ловецът на бисери“, „Сол“, „Тракийски могили“, „Брястовете край Роцотамо“, „Товарни вагони“ и др. Неубедителни са обаче някои опити да се придаде изкуствена „мисловност“ на отделни стихотворения с изрази като „и аз се блъсках в един кафе, от размисли изплетен“, „и в тъмното се спъвахме във корени и размисли“, „и мисълта ми като паяк се изкачваше по тях“ и др. Самовзискателността на поет като Ив. Давидков не трябва да допуска многословността или тривиалното дребнотемие на стихотворения като „Квартал“, „Среднощни улици“, „Есенен дъжд“, „За нежността“, „Асфалт“, „Кабел“, „Портрет“, „По пътя“, „Шапки от Ксанти“ и др. Очевидна е декларативността на „Богатство“, „Ден“, „Искреност“, а отдавна превърнати в шаблон са изрази като „с порив чист и нов“, „ти целия си порив и копнеж“, „поглед, мътен от умора“, „утринта — така сияйна“, „мрак суров“ и др. (примерите и заглавията са от „Стихотворения“ и „Озарение“).

Който познава поезията на Иван Давидков и Петър Караангов, неминуемо ще стигне до мисълта за естетическата съзвучност — макар и условно казано — на тези поети. И двамата са поети художници и художници философи, и двамата предпочитат пастелната нежност на тихите настроения, когато мъдрото самовглъбяване открива многобагрието на един полудействителен, но истински поетичен мир. Разбира се, тази най-обща констатация е далеч от всякакво желание да подцени самобитността на едната или другата поезия или пък да търси някакви влияния между тях. Като творци Давидков и Караангов са изградени и характерни индивидуалности със специфични художествено-концептивни и художествено-психологически особености, със свои стилистични и тематични предпочитания и т. н. Няма да правя анализ на всичко онова, което обуславя творческата им самобитност, ще изтъкна само нещо твърде съществено — Караангов е в по-голяма степен художник на поривистото, емоционалното — без да е по-повърхностно — вдъхновение. И двамата са мислители, но Караангов е повече художник по интуиция, а Давидков — художник на дълбоката, разпъваща душата рефлексия. Последните стихо-

сбирки на Ив. Давидков, особено „Озарение“, затвърдиха в това отношение една тенденция, чиито кълнове откривахме в поезията му преди повече от десетилетие. За „сюжет“ обикновено му служат ония неща, в които живеят нашите ежедневни тревоги, нашите делници — есенни дунавски пристанища и созополски кейове, трамвайни депа и листопадни софийски вечери, тракийски могили и засято жито, от което поникват чучулиги, любов и очакване... Заедно с поета откриваме философската двуизмеримост и неподозирана красота на света. Ако понякога усетим суховейния полъх на умозрителността, то ще бъде изкупено от дълбочината на асоциациите, от отгатнатата тайна на цветовете, от благородството на мисълта. Пестеливо изградени, тези стихотворения-платна се превръщат в прозрения:

Не беше ли тя пяна зад витла запели
и отражения на облаци не е ли
безмълвната ѝ белота?
Не беше ли тя сын на птици
и говор на весла и на лозници,
преди да я прониза дъх на самота?
О, ти и в нас пламтиш, безкрайно лято.
И всичко, със което сме били богати,
дими и чезне. Тоя зной небесен
гори душите ни. И там остава,
потърсила закрила и забрава,
горчива сол. И става тя на песен.

(«Сол»)

Тези прозрения са „второто пътуване“ на поета, както ги нарича и сам той — пътуването в света на изкуството, което не свършва никогa, защото е самораздаване и защото чрез него „хората живеят, спасени от голямата си жажда“ („Второто пътуване“). В същност тъкмо това е истинското пътуване на художника, защото в него той ни казва истината за света, за себе си, за самите нас. Многопосочни са маршрутите му — от единия полюс до другия и от видимото до най-съкровеното в човешката душа. По неувимите зигзаги на тия маршрути вместо натрапващото се собствено присъствие авторът ще предпочете мъдростта на метафората и едва доловимия намек на нюанса. Ето два примера от „Озарение“: в „Делник“ този съществен нюанс проявява в песента на неизменната „нечия тупалка“, която се обажда от близкия балкон като будилник, за да придаде оная особена, макар и „делнична“ динамика на утрото, в която тържествуват обещанията на идващия ден; така и „уличните лампи — душовете от светлина“ изведнъж преобразяват и в същност отричат целия „Пейзаж в сиво“. Понякога ще прозвъннат скръбни нотки, ще се чуе тяхната въздишка на самотата и болезнено дълбоко ще отекне в душата безкрайно далечната светлина от „фенер на отминал човек“. Разпъван от възлите на противоречията, поетът в момент на слабост ще отрече неизвестността на далечното: „Не гледай в безкрая. Там мечти измислени плуват. Спаси ме със плахата лодка на своята длан“, но истински трайна за неговата поезия ще остане романтичната жажда на вятъра, който

ще върви по съзвездия, по облаци ще мине,
за да се върне назад —
и призори ще седне на прага да си почине,
в дома ни довел огромния свят.

(«Дом»)

Затова програмно остава признанието „Очите ми са пълни с далнини“. Романтична и изпълнена с обещанията на неоткрити далечини е цялата поезия на Иван Давидков. Така по свой начин мечтателят и философът художник намира мястото ѝ в нашето съвремие.